

Вікторія Ковпак,
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності,
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна

ПЕРФОРМАНСНІ ПРАКТИКИ ПОДІЄВИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ «М'ЯКОЇ СИЛИ»

В умовах війни в контексті реалізації стратегічних комунікацій актуальним є використання комунікацій подієвих, що реалізуються в символічних і ритуальних діях – «спеціальних подіях, структурні елементи яких є символічним повідомленням, в якому втілюється концепція заходу, в аудиторії виникають певні асоціації й емоції» [1, с. 290], із формуванням стратегії інформаційного забезпечення задля досягнення прагматичної мети. А в умовах реалізації зовнішньої дипломатичної місії значущість подієвих комунікацій, за В. Ільницькою, полягає «у плануванні ряду подій (ланцюжка перформансів), які заздалегідь узгоджуються, класифікуються, систематизуються та становлять основу "сценарію" ("подієвого ряду")», що має свою композицію та драматургію» [1, с. 290].

В основі концептуального підходу втілення подієвих комунікацій такі комунікаційні феномени, як: 1) інтеракція («обмін символами»), 2) присутність «тут і тепер» (зосередження уваги аудиторії на конкретному «кейсі», події), 3) так звана «петля зворотного зв'язку» (системна взаємодія з аудиторією, перетворення запиту аудиторії в історію), 4) автореферентність (події постають як «тексти в собі»), 5) набуття досвіду існування (злиття індивідуальних досвідів у колективний, зокрема в умовах війни) [2, с. 6] та 6) перформативність (за Р. Шехнером, «процес перетворення, трансформації певного знання в значущий соціокультурний досвід [3, с. 136]; «перформативний акт, інтерактивний за своєю суттю, передбачає залучення символічних форм і живих тіл, дає змогу сконструювати смисл і утвердити індивідуальні та культурні цінності» [3, с. 137]).

Зокрема, перформативність дає змогу унаочнювати засвоєний досвід завдяки інсценуванню, тобто оприявнюванню для аудиторії: «коли відбувається розігрування певної ситуації шляхом інсценування, то "абстрактні" правила набувають реального значення» [3, с. 143]. Її структурними елементами постають такі позиції: 1) ритуал «як символічно закодовані тілесні процеси, що створюють та інтерпретують, зберігають та змінюють соціальну реальність» (за К. Вулфом) [цит. за 3, с. 147]); 2) інсценування як трансформація складного соціального досвіду у більш доступну, сприйнятливую форму; «засіб для переосмислення певних життєвих сценаріїв, намагання зрозуміти доцільність певних соціальних практик і сенсів, використовуючи принцип гри чи драми» [3, с. 145]); 3) праксис «як людська діяльність, спроможність критично осмислювати навколишній світ, створювати нові концепти і втілювати їх у життя, що дає змогу формувати демократичне суспільство» [3, с. 139].

В умовах війни інтенсифікується перформатизація нашої самоідентифікації, як зауважує В. Савчук, відбувається проблематизація присутності у перформансі, де в умовах так званого «уповільненого теперішнього» посилюється зворотний зв'язок між учасниками акції, вивільнюється творча інтенція до створення енергії переживання присутності [2, с. 7].

За умови посиленої агентури імплементації «російського світу» у геополітичний ландшафт навіть в умовах визнання повномасштабного вторгнення росії в Україну (через просування наративів про «гарних росіян», про «незнищенність російської культури як вагомого складника культури світової», через активну

«присутність» російської поп-культури у світі ін.) особливо зростає необхідність національної ідентифікації через застосування інструментарію «м'якої сили» – успішної артикуляції українського питання як всередині країни, так і за кордоном засобами масової культури, креативних індустрій тощо. Так, перформативні практики як механізм візуалізації, універсального способу комунікації, споживанню яких не завадять ні мовні кордони, ані традиційний устрій тощо, є ефективним інструментом «м'якої сили» (тим паче ключовим для концепції, розвиненої Д. Наєм, є кооптація (співробітництво) та привабливість), інструментом стратегічних комунікацій. Так, наприклад, концептуальній даті – 100 днів від дня повномасштабного вторгнення росії в Україну – було присвячено ряд перформансних ініціатив у містах України, тобто певний «перформансний ланцюжок». Сислове наповнення перформансу «100 днів лютого» (червень 2022, Львів) полягало в меседжі про продовження життя попри війну: «у центрі міста артисти Львівського оперного театру виконали фрагмент балету "Лілея", символічно передавши мистецтвом танцю пережиті емоції, те, що сьогодні відчувають мільйони українців, рідні яких захищають країну» [4].

Сотий день повномасштабного вторгнення росії також було артикульовано через перформанс «People kill, People heal» (травень 2022, м. Вінниця, творче об'єднання MŌN) задля привернення уваги до «інформаційного звикання до подій війни, а також про рани, які виникають під час неї» [5]. На візуальні коди авторку-мисткиню надихнуло фото дороги на Ізюм, де поле було потужно обстріляно снарядами, наче ранами, відповідно, символічні сто точок на спинах людей – це символ ста днів війни, міжособистісних ран та ран від збройних ударів агресора: «...на Європейській площі сім перформансистів, роздягнувшись вище пояса, лягли на землю...на спину кожного з них "вбивці" чорною фарбою наносили точки, які символізували, зокрема, удари. Трохи згодом до справи долучились "лікарі", які лікували символічні "рани", відмиваючи їх. Митці пропонували перехожим самим долучитись до перформансу та виконувати одну з двох останніх ролей» [5].

Не лише через тілесність як символічний конструкт культури, а й через взаємодію з предметами, створення символічно-ритуального середовища можна тематизувати воєнну проблематику про втрати, де естетика присутності, інтеракція відкриває перспективу глибинного потенціалу креативності. Так, перформанс «Ціна війни» (березень 2022, м. Львів, Львівська міська рада в межах кампанії United for Ukraine) композиційно використав символічну форму – 109 дитячих візочків як символ вбитих дітей із часу повномасштабного вторгнення ворога: «Кількість смертей щодня збільшується через геноцид, який вчиняє ворог над українськими людьми. Львів, що сьогодні став вимушеною домівкою для багатьох дітей, яким разом із мамами вдалось евакуюватися з-під обстрілів, вкотре привертає увагу до смертей безневинних дітей», – зазначають організатори акції» [6]. Через сконструйований смисл перформер як організатор комунікації закликав учасників акції розповідати про злочини рф, фотографувати акцію та публікувати світлини в соціальних мережах із хештегом #closethesky.

«Воєнний акціонізм» – перформанси, присвячені темі війни – як інструмент «м'якої сили» у світовій практиці дав змогу репрезентувати «рухливі фрейми» (за Л. Венедиктовою) українського наративу. Так, у березні 2022 р. у Будапешті поруч із меморіалом «Взуття на річці Дунай» (у часи Другої світової війни людей привозили до дунайської набережної, наказували зняти взуття та відвозили на баржах у невідомому напрямку), що нагадує про масові розстріли євреїв у Будапешті 1944–на початку 1945 року, з'явилося 300 пар ношеного взуття вже як символ сучасного вбивства щонайменше 300 людей у театрі в Маріуполі як наслідку скинутої росіянами авіабомби. Таким чином, «говорячи в термінах академічного дослідження, перформативний поворот відображає зсув фокусу аналізу від споглядання, рефлексії

світу і людини до схвалення його повстання проти реальності, що існує» [8, с. 34]. Ці академічні рефлексії спостерігаються і в оцінці перформансу Дмитром Кулебою, Міністром закордонних справ України: «Меседж України простий. Європейські лідери з року в рік повторюють “Ніколи знову”. Але історія вже повторюється, просто зараз, на наших очах. Тому зараз мало співчувати, потрібно конкретними справами довести, що справді “Ніколи знову”» [9]. Світовий «подієвий ряд», той самий «перформансний ланцюжок», доповнився подібною акцією в Каліфорнії (м. Сан-Хосе): представництво української діаспори виклало на площі 128 пар дитячого взуття, перев’язаних синьо-жовтими стрічками (число збіглося з офіційною на той час цифрою вбитих дітей у війні росії проти України).

Воєнний стан інтенсифікує потребу в невербальній комунікації, коли «синтез минулого і сучасного (таких явищ, як споглядання фотографії, самоусвідомлення в музеї, інтеракція перформансу) створює уявлення про конструювання неоднозначного медіапростору. На сприйняття часу властиве, передусім, медіа, впливає те, що континуум постає як лінійна безперервна категорія (й усвідомлюється як текст), але, водночас, сприймається як дискретне явище, що узгоджується з епохою інформативно-технологічного буму. Певне переформатування у наш час відбувається з поняттям присутності у часі і просторі, що виявляється у різних видах, формах мистецтва, публічних дійствах, дискурсивних практиках тощо» [10, с. 32–33].

Тож перформансні практики подієвих комунікацій в умовах війни виступають потужним семіотичним інструментом «м’якої сили», (само)ідентифікації, трансформації свідомості.

Список використаної літератури

1. Скалацька О. Подієва комунікація: особливості використання соціальних мереж. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71) № 1 Ч. 3 2021. С. 289–293.
2. Малютіна Н. Перформативні практики: досвід осмислення : монографія / Наталя Малютіна, Ірина Нечиталюк ; за наук. ред. Т. М. Шевченко. Одеса : Астропринт, 2021. 184 с.
3. Карповець М. Перформативність як умова гетерогенності суспільства: культурноантропологічний аспект. *Людина і культура*. Острог : Видавництво НаУОА. 2019. С. 134–156. URL :<https://eprints.oa.edu.ua/8011/1/11.pdf> (дата звернення: 03 травня 2023).
4. Терещук Г., Паутов В. «100 днів лютого» – у Львові провели перформанс, присвячений війні. Радіо Свобода. 03 червня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/31882145.html> (дата звернення: 03 травня 2023).
5. «People kill, People heal»: у Вінниці відбувся перформанс про інформзвикання та рани під час війни. ФОТОРЕПОРТАЖ. Вежа. Вінницький інформаційний портал. 6 Червня 2022. URL: <https://vezha.ua/people-kill-people-heal-u-vinnytsi-vidbuvsya-performans-pro-informzvykannya-ta-rany-pid-chas-vijny-fotoreportazh/> (дата звернення: 03 травня 2023).
6. Попович Н. У Львові виставили 109 порожніх дитячих візочків. *Your art*. 18 Березня 2022. URL: <https://supportyourart.com/news/u-lvovi-vystavyly-109-porozhnyh-dytyachyh-vizochkiv/> (дата звернення: 03 травня 2023).
7. Сердюков І. Воєнний акціонізм. Як по всьому світу привертають увагу до війни в Україні. Масові пікети, перформанси та зворушливі акції. 22 травня 2022. *Chas.News*. URL: <https://chas.news/current/voennii-aktsionizm-yak-po-vsomu-svitu-privertayut-uvagu-do-viini-v-ukraini> (дата звернення: 03 травня 2023).
8. Венедіктова Л. Перформативні практики як філософія в дії (фрагменти з тексту за одноіменною науковою темою). URL: <http://kurbas.org.ua/projects/almanah13/02.pdf>.

9. Лавренюк Л. Криваве озеро, взуття на березі Дунаю та порожні візочки. 10 перформансів на підтримку України. *VCTR.media*. 12 квітня 2022. URL: <https://vctr.media/ua/performansy-na-pidtrimku-ukrayini-137165/>.

10. Малютіна Н. Перформативні практики: досвід осмислення : монографія / Наталя Малютіна, Ірина Нечиталюк ; за наук. ред. Т. М. Шевченко. Одеса : Астропринт, 2021. 184 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/32231/1/malu.pdf>.

Юлія Мельнікова,
кандидат філологічних наук, доцент,
Бердянський державний педагогічний університет,
м. Бердянськ, Україна

«ЛЮТИЙ» РІК, ЯКИЙ НАС ЗАГАРТУВАВ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ ВИКЛАДАЧАМИ БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Вступ. 2022 року Бердянський державний педагогічний університет мав гучно відзначати своє 90-річчя. Готувалися різнопланові заходи – від концертів і розважальних івентів до солідних наукових конференцій, проте у лютому 22 року життя перейшло у інший формат. Від початку повномасштабної військової агресії викладачі, співробітники і здобувачі освіти разом з усією країною прокинулися в іншій реальності. Місто було окуповано на третій день війни. 27 лютого російська військова техніка увійшла до Бердянська. Університет як стратегічний об'єкт був одним з перших закладів, до якого увійшли окупанти.

Для забезпечення співробітників та студентів керівництво університету ухвалило рішення – від першого дня вхід до університетських приміщень був заборонений, адже місто заповнили озброєні російські військові. З 1 березня студенти перебували на канікулах, а викладачі – у відпустках. Відсутність рішень і рекомендацій від Міністерства освіти і науки України, від інших органів влади не дозволило провести евакуацію техніки, устаткування та бібліотечних фондів. Усе це залишилося на кафедрах, куди отримали доступ загарбники. На початку квітня після відповідного розпорядження Департаменту науки і освіти України ректор і проректори перемістилися на підконтрольну Україні територію, що дало змогу продовжити освітню, наукову, виховну діяльність університету під українською юрисдикцією. Після документального оформлення тимчасового переміщення університету, відновлення у базі ЄДЕБО ми відновили діяльність. Університет наразі працює у віртуальному форматі і буквально реалізував концепцію «університету без стін» [4].

Кейс кафедри соціальних комунікацій подолання викликів війни

Кафедра соціальних комунікацій функціонує в БДПУ з 2008 року. За цей період кафедра успішно реалізувала три грантові проєкти за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні: «Розвиток та сучасне технічне оснащення лабораторії радіожурналістики БДПУ для підвищення якості навчання студентів-журналістів» (2010–2011 н.р.), «Навчальна телестудія медіацентру Бердянського державного педагогічного університету» (2017–2018 н.р.), «Оновлення навчальної лабораторії радіо-тележурналістики та створення науково-навчального медіахабу» (2020–2021 н.р.).

З 2011 року видавалася газета «Університетське слово», спочатку у друкованому вигляді, потім онлайн, функціонувала навчальна лабораторія теле-радіожурналістики та університетський ютуб-канал «StudMedia BSPU», проте з